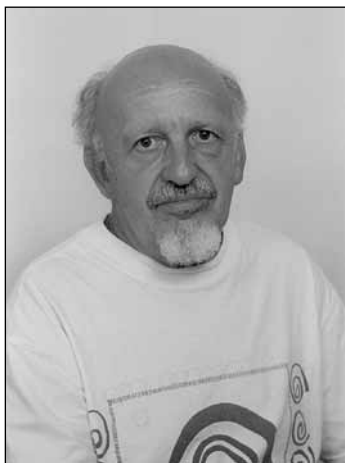

Gyárfás Endre

író, költő (Szeged, 1936. május 6.)

Szerencsés évjárat tagjai vagyunk. Már, persze, akik túléltek a háborút, a veszedelmeket, a forradalmat, a betegségeket...

A világháborúban kigyerekként még nem lehattunk leventék, katonák, hadifoglyok. 1945-től 1950-ig serdülők voltunk, nem vehettünk részt politikai mozgalmakban, pártharcokban, nem kerülhettünk funkciókba. Később tehát nem volt mit megbánnunk, szégyellnünk, megtagadnunk, megbűnhődnünk, nem gyötört meg bennünket lelkiismereti válság, mint a nálunknál idősebbeket. Kezdtük felismerni a kor tragikus színeit, de *kamaszkorunk természetes illúzióvesztése egybeesett a társadaloméval*. Korai éveink nélkülözése megedzett. Jobban tudtunk – és tudunk – örülni

mindennek, mint a többi nemzedék.

Engem nem szomorított el, hogy technikusi végzettségemmel két évig motorszerelőként és meósként kellett dolgoznom a csepeli vasműben. Író akartam lenni. Tudtam, előbb-utóbb hasznomra válik a tapasztalat. Az egyetemen magyar és angol irodalmat tanultam. Ez alapozta meg, hogy jóval később Fulbright-ösztöndíjjal eljuthattam az Egyesült Államokba, és számos amerikai népballadát fordíthattam. Ezek *Cowboyok, aranyásók, csavargók* címmel kötetben jelentek meg. Byront, Lorcát, perzsa költőket is fordítottam.

Szerkesztő és forgatókönyvíró lettem a Magyar Televízióban. Szándékaimról műsoraim címei is tanúskodhatnak: *Ki miben tudós?, Versengő városok, Vasárnapi versek, fiatal tudósok, művészek bemutatása, „komoly” koncertek...* Tévészereim a magyar művelődéstörténetből is merítettek egy-egy témát. Írtam Puskás Tivadarról, diákhagyományokról, Mátyás király humanistáiról, a pataki csengőbúcsúról, Fürkész-sorozatokat és Dörmögő-bábfilmjeimet pedig a fiataloknak szántam.

Sok verskötetem, színdarabom, rádió- és tévéjátékom szól a legkisebbeknek. *A varázsgombóc* című mesémet lengyelek és németek is megismerhették.

Nem tartom jónak a *gyermekirodalom* megnevezést. Helyesebb így: *gyerekek számára is élvezhető irodalom*. (Ilyen például Weöres számos verse, Mark Twain, Cooper, Verne, Fekete István megannyi műve.) Tiltakozom akkor is, ha regényeim némelyikét „történelminek” skatulyázzák. Apáczairól, Lorántffy Zsuzsannáról, egy törökké lett, de magyarságát lelke mélyén megtartó székelyről, „nyugtalan” egri céhes polgárokról írtam, de mindig a saját korom gondját-báját igyekeztem sorsuk ürügyén megfogalmazni. A jelen – amely hamarosan amúgy is közelmúlt, majd múlt lesz – ihlette a velem együtt korosodók kiszorulásáról és beletörődéséről szóló regényemet, a *Szőlőhegyi varázslatot* és *Édes Öcsém!* (Mikes nényének levelei) című levélregényemet, melyben a friss nyugdíjas tanár a rodostói remetének válaszolva írja meg mindennapi küz-

delmét, hogy falujában hasznossá tegye magát, és értelmiségiként élhessen tovább. Szatirikus regényeim – *Gulliver utolsó utazása* és a *Magyar Lochness* – szintén a mai ellentmondásos világot mutatja be görbe tükörben.

Legutóbbi két verskötetem, a *Zöldág-parittyá* és az *Erdőtanítvány* „megrendelője” nem volt más, mint parányi kertem, néhány tucat szőlőtökém, gyümölcsfám, vendégeskedő rigóm, posztátám, rozsdafarkúm.

Költői, írói példaképem a hajdani ősvadász. Amikor társa vesegörcsökben fetrengett a barlang előtt, ő a maga veséjére nyomta tenyerét, és felüvöltött hosszan, messzehangzón. A beteg arcán simultak a ráncok, mint mikor ártó szellem száll ki orrlikán.

S azontúl nem fáj neki *annyira*.

Vavró István

jogász (Budapest, 1936. május 11.)

Az érettségi után felvettek az ELTE Állam- és Jogtudományi Karára, ahol 1958-ban szereztem diplomát.

Szakmai munkámat ügyvédjelöltként kezdtem, azt hiszem, nem kell külön említeni, hogy milyen érdekes időszakban. 1962-ben ügyvédi-jogtanácsosi szakvizsgát tettem, s minthogy már korábban is érdekelték a társadalmi problémák, 1962-ben a Központi Statisztikai Hivatalba mentem dolgozni. Itt rendkívül érdekes feladatokat kaptam, ugyanis – a demográfiai kutatásokra épülve – számos szociológiai, társadalomstatisztikai és kriminológiai kutatás indult. Fialat kutatóként kapcsolódtam be a munkába, és szakmai mestereim között olyanokat tudhattam, akik ma már akadémikusok (sajnos egy részük már nem él). Érdeklődésem elsősorban a demográfiai-társadalmi tényezők és a bűnözés szerkezete, dinamikája közötti összefüggések vizsgálatára ter-

jedt ki. Foglalkoztam ezenkívül a statisztikai módszerek kriminológiai alkalmazásának elméleti és gyakorlati kérdéseivel. 1972-ben védtem meg kandidátusi értekezésemet, 1976-ban címzetes egyetemi docens, 1990-ben védtem meg akadémiai értekezésemet, 1991 óta címzetes egyetemi tanár vagyok.

Kriminológiai-kriminálstatisztikai kutatásaimban a fiatalkori bűnözés, valamint az erőszakos bűnözés kérdéseit igyekeztem minél részletesebben vizsgálni, de nem kerülhettem el a prognóziskészítés problémáit sem. Más társadalmi jelenségekkel fennálló kapcsolatai miatt a bűnözés területi adatainak alakulásával is több alkalommal foglalkoztam. Ennek keretében más tudományterületek művelőivel együtt publikáltam. A prognóziskészítés során, a bűnözés várható alakulásával a 1980-as évek közepén, tehát a jelenlegi társadalmi

feltételektől eltérő körülmények között foglalkoztam. Más szakértőkkel együttműködve tanulmányokat készítettünk, melyeket akkor bizonyos fenntartásokkal fogadtak, túl peszsimistának ítélve az abban foglaltakat. Egyáltalán nem mellékesen jegyzem meg, hogy a valóság ennél kedvezőtlenebbül alakult, a valós tények ismeretében prognózisunk ma már kifejezetten optimistának mondható.

Az Igazságügyi Minisztériumba 1983. január 1-jén kerültem osztályvezetőként, 1995-től 2002-ig főosztályvezetőként, azóta miniszteri főtanácsadóként dolgozom. (Legalábbis 2005. december 31-ig. A jövőt még nem tudom.)

A minisztériumba kerülve szélesebb kutatásaim eddigi skálája, és kiterjedt az ítélkezési gyakorlat – egyébként sokat vitatott – alakulásának vizsgálatára, valamint az eljárási időtartamok figyelemmel kísérésére. A rendszerváltozást követően külön érdekes szakmai kihívás volt a bekapcsolódás az igazságügyi reform munkálataiba, különösen pedig az ítélőtáblák megalkotásával kapcsolatos elemző munkálatok.

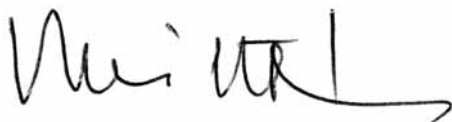
A tudományszervezésbe is bekapcsolódtam, így jelenleg is tagja vagyok az MTA demográfiai, statisztikai és jogtudományi bizottságának. A Magyar Kriminológiai Társaság alapító tagjaként mint az igazgatótanács tagja jelenleg is részt veszek a társaság munkájában. A Magyar Statisztikai Társaságon belül elsősorban az igazságügyi statisztika érdekében igyekszem tevékenykedni. E társaságnak

két cikluson át alelnöke voltam, jelenleg örökös tagja vagyok. Más tudományos és oktatási szervezetek munkájában is részt veszek, illetőleg részt vettem. Ezek felsorolásától egyszerűbbnek tartom eltekinteni.

Tevékenységemért több szakmai elismerést kaptam, így 1985-ben a Kiváló Munkáért Érmét, 1986-ban Fényes Elek-émlékérmét, 1987-ben a Közbiztonsági Érem arany fokozatát, 1995-ben Deák Ferenc-díjat, 2002-ben Vámbéry Ruzstem-émlékérmét.

Az egyetemi oktatásban 1973 óta veszek részt, jelenleg is az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán, a Károli Gáspár Egyetemen, valamint a Győri Széchenyi István Egyetem Gazdaság- és Jogtudományi Karán. Korábban oktattam a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán. 1993 óta folyamatosan az Országos Statisztikai Tanács tagja vagyok.

Életkoromból adódóan bizonyos megfontoltságot kell tanúsítanom akkor, amikor a jövőre vonatkozó elképzeléseimre gondolok. Kutatásaimat a jövőben az időskorúak bűnözésével kapcsolatos kérdésekre igyekszem koncentrálni. Ennek az az oka, hogy egyrészt a társadalom elöregedése mindenki előtt ismert folyamat, másrészt az elmúlt másfél évtizedben az ötvenéves és idősebb népesség kriminalitási gyakorisága növekedett. Ez minden valószínűség szerint a bűnözés szerkezetének megváltozásához vezet.

Keuler Jenő

zeneszerző (Budapest, 1936 május 16.)

Főmunkahely (1964–1996): Kodály Zoltán Zeneművészeti Szak(közép)iskola – Debrecen.

Szerzemények: 1971-ig hangszeres zene, 1979-től elektroakusztikus zene.

Ars poetica: Az alkotás a világ megismerésének is egyik fontos eszköze.

Apám mérnök, anyám, Bajkó Éva zongoratanár volt. Középiskoláimat az I. István Gimnáziumban végeztem, humán érdeklődésű diákként. Tanulmányaimat, a Bartók Béla Zeneművészeti Szakiskola zeneszerzés tanszakán Szelényi István tanítványaként folytattam. A zeneakadémián Farkas Ferenc növendékeként 1964-ben diplomáztam. Zeneakadémiai éveimben sokat tanultam diáktársaimtól is. A hivatalos tananyag voltaképpen a középfokú

stúdiumok feladatait ismételte meg, de saját szervezésű önképzőkörünkben, amennyire lehetett, tágítottuk szakmai látókörünket. „Tiltott gyümölcsöket” ízlelgettünk, „gyanús” technikai megoldásokkal kísérleteztünk. Szerencsére Farkas tanár úr nyitott volt minden stílusirányzat és zeneszerzés-technikai kezdeményezés iránt. A kötelező feladatokon túl készségesen foglalkozott bármivel, amit szakmai kérdésként felvetettünk. Összehasonlító műelemzéseiben a különféle zenei folyamatok sűrűsödéseit-ritkulásait elemezve olyan formálódási szabályosságokra hívta fel figyelmünket, melyek jelentősen különböző stílusú zeneművekben is hasonlóan érvényesülnek. Ez a szemlélet sokban meghatározta későbbi zeneelméleti problémafelvetéseimet. Tanulóéveimet követően a debreceni Kodály Zoltán Zeneművészeti Szakiskola zeneszerzéstanárára lettem. Fialat tanárként gyakran tettem egy-egy tapasztalatszerző kirándulást Darmstadtba, Varsóba, Zágrábba, ahol közvetlenebb betekintést nyerhettem a különböző kortárszenei törekvésekbe. Látva a zeneszerzői gyakorlat sokféleségét, zeneszerzéstanárként parancsoló szükségét éreztem, hogy a rengeteg, egymással gyakran összeegyeztethetetlen zenei szabályrendszer mögé tekintve a zene általánosabb érvényű törvényeit kutassam. Megértettem, hogy ehhez nem elég a humán irányból való közelítés. A zenei szakirodalom mellett tanulmányozni kezdtem a zenével kapcsolatba hozható társtudományi kutatások irodalmát is (akusztika, psichoakusztika, hallásfiziológia, pszichológia, szemiotika stb.). Rendkívül gondolatébresztő volt számomra az általános rendszerelmélet tanításainak megismerése. Az általános rendszerelméleti törvények mutattak utat, hogy hogyan célszerű a zene áttekinthetetlenül sokrétű világának rejtetten munkálkodó törvényeit kutatni, hogyan lehet a nagy egész elemibb és átfogóbb rendszersík-jait elkülöníteni, különböző rendszerszintek közvetlenebb és absztraktabb rétegeinek viszonyait vizsgálni. Jól körülhatárolható kutatási síkként kínálta magát a hangrendszerkutatás, melyben a rendszerelméleti megközelítésnek köszönhetően egységes nézőpontból vizsgálhattam igen különböző zenéket, legyen az

népi egyszólamúság vagy akár 12-fokú műzene. Vizsgálódásaim eredményét *Hangrendszer-elmélet* című pedagógiai munkámban foglaltam össze. (A debreceni szakközépiskola kiadványa.) Gyarapodó felismeréseimet késedelem nélkül megosztottam tanítványaimmal. Kezdeményezéseimre egy sajátos integráló tantárgyat indítottunk iskolánkban, amit a minisztérium eleinte kísérleti tárgyként, később hivatalos óraterünkbe is iktathatóan „modernzene-ismeret” néven engedélyezett. A tantárgy elősegítette, hogy óráimon a hetvenes-nyolcvanas évek kortárs zenéjének legfrissebb termésével is foglalkozzak. A rendszerelméleti szemlélet, a jelenségtől a lényeg felé való haladás útját kínálva, alapot nyújtott olyan művek tárgyalásához is, melyek a szűkebb hangrendszer-elméleti síkról kiindulva nemigen voltak megközelíthetők. Pedagógiai munkásságom eredményeiről kollégáimat a hetvenes-nyolcvanas években országos szervezésű bemutató tanítások révén tájékoztattam. Ezekben az években nem űztem aktívan a zeneszerzés mesterségét, de zeneszerzéstanárként a kompozícióalkotás mesterségbeli problémáival mindennaposan foglalkoztam. Saját alkotói törekvéseim a modernzene-ismeret tárgy tananyagának összeállításában, tankönyvének megírásában, a tanórák lefolyását ismertető foglalkozási naplók készítésében merültek ki. Aktív zenealkotó tevékenységemet nemcsak az időhiány, hanem az eszközhiány is visszavetette. Alkotói érdeklődésem évről évre erősödő igénnyel az elektronikus zene felé fordult. Lenyűgözött a lehetőségek gazdagsága, és elbűvölt, hogy zeneileg szinte minden hangzási paraméter mérhető, ellenőrizhető, kézben tartható. Sajnos, hazánkban az elektronikus zene a megbélyegzett irányzatok közé tartozott. 1978-ig kellett várnom, hogy iskolánk egy szintetizátort beszerezhessen. Ez volt az első zenepedagógiai célra használt szintetizátor az országban, de megfelelő stúdióháttér és műszerek nélkül művészi igényű zene alkotására nem volt alkalmas. A zeneszerzést látszólag háttérbe szorító tevékenységeim valójában mindig is az alkotói megismerést szolgálták. Ilyen igénnyel csatlakoztam 1983-ban Budapesten a Grabócz Márta szervezte interdiszciplináris kutatócsoport munkájához, melyben akusztikusok, matematikusok, hangmérnökök, informatikusok, nyelvészek, szemiotikusok, pszichológusok, zenetudósok és zeneszerzők fogtak össze a zene titkainak többoldalú kutatása érdekében. Kutatócsoportunk 1987-től Maróthy János vezetése mellett OTKA-támogatásban is részesült. Ennek köszönhetően saját szobához jutottunk a MTA Zenetudományi Intézetében. Itt helyeztük el a támogatás terhére beszerezett eszközöket, számítógépet, hangosító eszközöket, szintetizátort. A kutatómunkához elsősorban zeneszerzőként igyekeztem hozzájárulni, de alkalmasint tudományos fórumokon is publikáltam. Alkotói érdeklődésemtől hajtva elsősorban a mikrotonális zene lehetőségeit próbálgattam. Ennek folyamán találtam rá a hangok oktávrokonságának néhány furcsa paradoxonjára. Tapasztalataimat szaklapokban is közöltem. Sajnos, az OTKA-támogatás lejártával további támogatásban nem részesültünk. Kutatócsoportunk megszűnésre ítéltetett. Debreceni főállásomból 1997-ben iskolaigazgatóként nyugdíjaztak. Azóta ismét a zeneszerzés került tevékenységeim középpontjába. Jelenleg a Magyar Rádió HEAR Stúdiójában kapok lehetőséget elektroakusztikus műveim elkészítésére.

Henkó Jenő

Klimó Károly

festő (Békéscsaba, 1936. május 17.)

A képzőművészeti főiskolán 1962-ben fejeztem be tanulmányaimat. Azután a hetvenes években előlről kellett kezdeni a tanulást – nem mintha az bármikor is abbahagyható lenne, egy művész mindig „úton van”. Amire ekkoriban rádöbrentünk – gondolom, jó néhány

kortársam csakúgy, mint jómagam –, az volt, hogy az ország mérhetetlen elszigeteltsége miatt ismereteink milyen torzok, hiányosak, és hogy az istenített magyar példaképeinket, vagyis az egész félmúltat át kell értékelnünk magunkban.

Emlékszem, kamaszkoromban gyakran látogattam a Fruchter-gyűjteményt, és sokat gyönyörködtem Bernáth, Berény, Czóbel képeiben. Számomra akkor ezek jelentették a művészet csúcását, de azt hiszem, ezzel nem álltam egyedül. Igaz, mivel két helyre szerettem nagyon járni: kocsnába és antikváriumba, voltak filléres kiadványaim, amelyek Vajda és az Európai Iskola más mestereinek műveit reprodukálták, de ezen kívül Budapesten lehetetlen volt olyan kortárs európai művészetet látni, ami biztatást adhatott volna. Arra pedig rászorultam, mert tájékozatlanságomnál csak a félszegségem volt nagyobb.

Így azután, amikor már – valódi vagy „fal” meghívólevelekkel – útlevelhez lehetett jutni, csőstül érték bennünket, valósággal zúdultak ránk a benyomások: a nagy európai kortárs gyűjtemények, a művészeti vásárok, a galériák valami sosem sejtett

gazdagságot, bonyolult, százféléképpen kísérletező, sebesen változó és megújuló világot tártak elénk. Mindez az itthoni élet kisszerűségével, lomha ütemével szemben a nagyvonalúságról, a frissességről szólt.

A külföldi utakra mapát sosem vittem magammal, mutatnivalóm

sem nagyon volt, meg olyan naiv sem voltam, hogy így próbáljak ajánlkozni. Jóllehet minden kelet-európai művésznak az volt – és részint ma is az – a nagy álma, hogy egy jó nevű galéria stábjához tartozzon. Hosszú évekkel később kezdett előttem világossá válni, hogy a művészeti élet csodált pezsgése valójában pontosan determinált, megtervezett, nagyon zárt struktúra, kemény közgazdasági szabályokkal, s eközben a frissülésnek, a változásnak már-már ijesztő, katonán ritmusát is érezkeltem. De erről, a változás, a sebeség ijesztő dialektikájáról Virilio, a kortárs francia gondolkodó érdekesebb dolgokat tud mondani, mint én...

A hetvenes évekről szólva érdemes lenne Szentendréről, az ott eltöltött másfél évtizedről beszélni. A hetvenes évek legelején pályakezdő voltam, jókora krízisben éppen. Így a legjobbkor jött, hogy kaptam egy új műtermet Szentendrén, mert egyike lettem azoknak, akiket a művésztelep tagjai „beválasztottak” a megüresedett helyekre. Ekkortájt még élt és lélegzett Szentendre legendája, éppen kezdetét vette az Európai Iskola még élő öregjeinek rehabilitálása. A házfalakat, az utcákat még belengte Vaj-

da Lajos szelleme – legalábbis én így éreztem –, de ugyanakkor már mozgódtak a progresszív fiatalok is.

Műteremszomszédom volt Kondor Béla és Korniss Dezső is, aki ezekben az években még igen aktív volt, gyakorta kiállított és energikusan dolgozott. Kondor, a szakmai körökben ismert nevén Samu, jöllehet csak negyvenes éveiben járt, már eléggé kutyául nézett ki. Thomas Mann mondja valahol: a művészek beteg sasok. Kondor kétségkívül mitikus figura volt, olyasféleképpen, mint a költő Nagy László, de igazi „beteg sas”. Csak zárójelben jegyzem meg: egy főre eső beteg sasok dolgában mindig is vezető hatalom voltunk. Számomra mégis nagyon pozitív volt az a szoros, de sajnálatosan rövid életű kapcsolat, amelynek Kondor hamarosan bekövetkezett halála vetett véget. Manapság sokan bírálják egykor hozsannázva ünnepezt műveit: nagyméretű meseillusztrációk – mondják. És azt hiszem, esetenként nem is joggal ez a kritika. Az igazság azon-

ban az, hogy Kondor nagyon katartikus hatással volt sokakra, mert egy, akkoriban általánosan elfogadott életformát tagadott meg manifeszt módon, a karanténba zárt művész életmodelljét, és ha nem volt is olyan sokoldalú személyiség, mint mondjuk Erdély Miklós vagy más, avantgárd kortárs, gondolkodásmódja és magatartása sokunknak ösztönző példát adott.

Fontos szakasza volt pályámnak, az útkeresésnek ez a másfél évtized. Azután jöttek a nyolcvanas évek, elindultak azok a folyamatok, amelyek lassan, de biztosan érlelték a változást. Meghozták a szabad mozgást a világban; új feltételek, új alternatívák születtek, számos illúzió elveszett, egy bizonyosság azonban – számomra legalábbis – érvényben maradt: a kultúra, azon belül a művészet feltétele a teljes életnek.

Külmóki

Lengyel György

rendező (Budapest, 1936. május 18.)

Szerencsésnek mondhatom magam. Túléltem a második világháborút és a történelem több, engem is fenyegető örvényét. Szüleim magas kort érhetek meg, megadatott nekik, hogy élvezzék unokáikat.

Az ő irodalmi, művészeti érdeklődésüknek szerepe volt pályaválasztásomban. Családunknak jó barátja volt Somlay Artúr, a század egyik legizgalmasabb színésze, akinek vonzásába kerülve nyolcéves koromtól a színház volt életem középpontjában. Áttestem én is a „a papírszínházi” perióduson, kartonra rajzolt és kivágott figurákkal saját „darabjaimat”, majd a *János vitézt* adtam elő, amelynek minden szerepét én „adtam” és mozgattam (kivéve Iluskát).

Aztán barátaimmal házi előadásokat és versmondóműsorokat rendeztünk, majd lelkes diákszínjátósok lettünk az Evangélikus, a Berzsenyi, majd a Madách gimnáziumban.

Legfelejtethetlenebb, örökre meghatározó élményem a Madách gimnáziumi *Bánk bán* és különösen *Az ember tragédiája* teljes szövegű diákelőadása, ez utóbbit a Zeneakadémia kistermében mutattuk be 1954. április 3-án. (Akkor a *Tragédia* már öt éve nem szerepelhetett színházaink műsorán.) Ennek az előadásnak a létrejötte és jó fogadtatása meghatározta többünk életét.

Ekkoriban színész is, rendező is szerettem volna lenni, de Básti Lajos bölcsen „eltanácsolt” a színészfelvételin. Mivel még két évig nem indult rendező szak, dolgoztam és bekéredzkedtem próbákra, így jártam be rendszeresen Nádasy Kálmán operai és Apáthi Imre Ifjúsági (ma: Thália) színházi próbáira.

„Volontőr” asszisztens lettem rádiószínházi produkciókban, nagyon sok ki-váló rendezőt figyelhettem munka közben.

1956-ban felvettek színházrendezőnek a főiskolára.

Tanáraim közül Nádasy Kálmán, Gyárfás Miklós és osztályfőnökünk, Marton Endre, Major Tamás, Gáti József óráin tanultam legtöbbet.

De a legtöbbet a színházi asszisztens feladatok alkalmával tanultam: Nádasy (*Trisztán és Izolda*), Major, Marton, Várkonyi Zoltán és Ádám Ottó mellett.

Még a rádiós években ismertem meg Somló Istvánt, a régi Vígszínház és az akkori Nemzeti kitűnő színészét, aki remek külföldi színházi könyveket adott kölcsön nekem. 1956-tól tervezni kezdtük olyan színházi antológiák szerkesztését, amelyek kiegészítenék az akkor meglehetősen egyoldalú, a szovjet színházat is meghamisított interpretációban népszerűsítő magyar szakirodalmat, a XX. századi európai színház bemutatásával dokumentumokkal.

Két antológiánk jelent meg, egyet pedig később egyedül szerkesztettem, elég sok tiltó cenzor gáncsokodásával birkózva (*Színészek, szerepek* [1959], *Színészek, rendezők* [1964], *A színház ma* [1970] – a Gondolat Kiadónál).

A főiskola után – negyedéves vizsgarendezésem Plautus komédiája, *A hetvenkedő katona* volt – az akkori szokásoknak megfelelően „vidékre”, Debrecenbe kerültem. Itt ismerkedtem meg a különleges színházi emberrel és igazgatóval: Szendrő Józseffel, aki által „béavattatám” a színházcsinálás gyakorlatának rejtélyeibe és veszedelmeibe is. (A helyi politikai támadások Szendrőre irányuló sortüze következtében őt egy év múlva igazságtalanul leváltották.)

A színház vezetését a helyi tanács előadójára bízták, de nagy szerencsémre Vámos Lászlót kérték fel mellé művészeti tanácsadónak. Neki köszönhetem, hogy a *Nebáncsvirág* című operettel kezdés után már az első évadban rendezhettem a *Vízkeresztet*, és a *Salemi boszorkányokat*. Az elkövetkező négy évben ezeket többek között a *III. Richard*, az *Ahogy teszik*, a *Kaukázusi krétakör* és a *Szecsuaíni jólélek*, a *Peer Gynt*, a *Bánk bán*, az *Uri muri* és talán akkori legkedvesebb előadásom, a *Sirály* követte.

Vendégrendeztem a Nemzetiben, a Madáchban, ahová 1966-ban szerződtek.

Pályám negyven évéből 22 évadot töltöttem a Madáchban, Debrecenben három ízben is dolgoztam, rendezőként (1961–1966), főrendezőként és igazgatóként (két évig másodállásban: 1979–1980, majd 1993–2001-ig) – összesen 16 évadon át, Pécsen pedig négy és fél évig vezettem a színházat (1988–1993).

Pályám során remekművekkel, klasszikus és modern szerzők nagyszerű darabjaival és jó néhány, kedvem ellenére rám osztott művel is találkoztam.

Munkáim közül (a már említetteken kívül) a *Tragédia* három: Madách színházi, pécsi és különösen a debreceni előadása, a *Szentivánéji álom* és a *Szeget szeggel* pécsi előadásai, a *Peer Gynt* és a *Hedda Gabler* két-két színházbeli változata, Tolsztoj tragédiája, *Az élő holttest*, Szakonyi Károly adaptációiban színre vitt orosz „tetralógiánk”, a *Holt lelkek*, az *Apák és fiúk*, a *Félkegyelmű* és a *Bűn és bűnhődés* Gogol, Turgenyev és Dosztojevszkij regényei nyomán, Arthur Miller darabjai, a *Nem félünk a farkastól* két színházbeli változata és Szabó Magda több drámája közül a *Régimódi történet* színrevitele adta a legtöbb örömet.

Számos tévéjáték-rendezésem közül az Osztrovszkij-komédiák, Lengyel Menyhért vígjátéka, *A waterloo-i csata*, Illés Endre magyar írókat dramatizált részletekkel bemutató *Krétarajz* sorozata, a rádiórendezések közül többek között Ingmar Bergman *A város* című drámája áll ma is a legközelebb hozzám.

1966-ban kezdhettem el tanítani a főiskolán, Nádasy Kálmán tanársegédként, ma az egyetem tanára vagyok.

Tanítottam rendezést, dramaturgiát, színháztörténetet és majd harminc éve a XX. század rendezői stílusai-irányzatai című tárgyat.

Pályám meghatározó része lett, első 1958-as varsói utamtól kezdve, majd a vasfüggönyön túra is kijutva a nemzetközi színházi élet megismerése, a „továbbtanulás”.

Ezért kezdtem el dolgozni 1963-tól a Nemzetközi Színházi Intézet (ITI) magyar központjában, amelynek 1981-től 2001-ig vezetője és a nemzetközi vezetőség tagja voltam. Igyekeztem az akkori bonyolult politikai helyzetekben a hídverők között a magunk módján minél szélesebb hidakat verni a politika által emelt kulturális vasfüggöny két oldala között. Igyekeztem bővíteni a magyar és a világszínház kapcsolatait.

Szerencsésnek mondhatom magam, mert úgy érzem, akadnak mai mérccemmel is vállalható rendezéseim mindhárom színházban és másutt is, és pályám során megadatott, hogy sok-sok különleges színésszel és rendezővel találkozhattam. Nagy ajándék, hogy legtöbbször fiataloktól mindvégig élvezettel tudtam együtt dolgozni, és rengeteget tanultam is tőlük.

Szerencsés vagyok azért is, mert az évek során az ITI-ben és a könyveink előkészítése kapcsán több nagy külföldi színésszel és rendezővel ismerkedhettem meg, és ezek a kapcsolatok évtizedeken át tartottak.

Pályám kivételes ajándékának tartom legérdekesebb találkozásaimat mindazokkal, akikkel együtt élhettem akár a diák-, akár a valódi színházi életben: mestereimmel, jó kollégáimmal és barátaimmal.

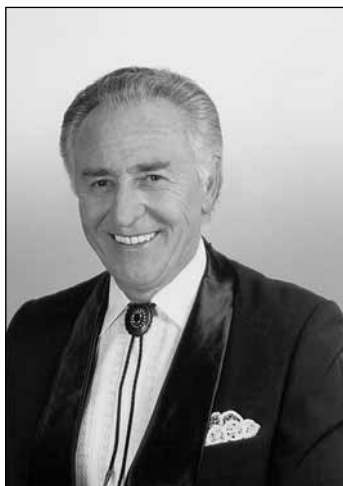
Szerencsés vagyok, mert, mint Peer Gynt-ről elmondják: „nők álltak védőn mögöttem”, mögöttem is ott állt anyám és nővérem, és állnak ma is feleségem, Ágnes és két leányom, Dorottyia és Fruzsina.

László János

Lovass Lajos

énekes (Nádudvar, 1936. május 19.)

Szüleim: Lovass Lajos és Varjú Eszter. Két leánytestvérem van. Feleségem 1959 óta Szanitter Judit. E házasságból született 1960-ban Lajos nevű gyermekünk. Általános iskolámat Nádudvaron és Hajdúsámsonban végeztem, majd a debreceni Gépipari Technikumban érettségiztem. Első munkahelyem 1955–57 között az MGM Debrecenban, ahol már

a vállalat kultúr csoportjában közreműködtem. 1959–76 között a Debreceni Mezőgépgyár kooperációs csoportvezetője voltam. 1976-tól szabadfoglalkozású előadóművész vagyok. Énektanulmányaimat magánúton Forray István karnagy úrnál kezdtem, majd 1964–69 között a debreceni Kodály Zoltán Szakközépiskolában ének szakon Somfaly Istvánné tanárnőnél folytattam. Közben 1966–67 között Budapesten az Operaház korrepetitoránál, Hoor Tempis Erzsébetnél tanultam, majd 1968–71 között a budapesti OSZK stúdióban tanító Vörös Sári művésznőnél.

1971-ben ORI és OSZK A kategóriás előadóművész működési engedélyt szereztem magyar nótá, népdal és operett műfajokra. Első tévészereplésem 1969-ben volt a Bal-

mazújvárosban megrendezett *Röpülj, páva!* népdalversenyen, amit minden évben a mai napig több tévészereplés, illetve -felvétel követett. A Magyar Rádiónál kb. százötven nóta és népdal zenésített felvételem van, amit esetenként, egy-két hetente lehet a rádió adásaiban hallani.

1964–71 között tagja voltam a debreceni Kodály kórusnak, így jó kapcsolat alakult ki az

olasz Sassari Canepa, illetve a hamburgi Monteverdi kórusal, jártunk továbbá Németország tizenkét városában, Franciaországban, és éveken át kórusunk nyitotta meg Bécsben a magyar heteket, majd felléptünk a környező országok szinte mindegyikében.

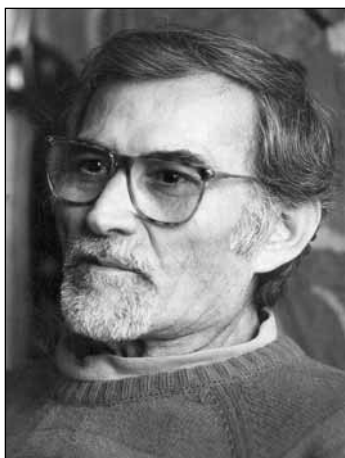
Hanglemezek, amelyeken énekelek: *Születésed ünnepnapán* (1977), *Régi nóta, híres nóta* (1979), *Nem csak egy szál rózsza van a világon* (1981), *Este későn ne jöjj hozzám* (1983), *Van egy ház a Tisza-parton* (1990).

A mai napig is állandó közreműködője vagyok a magyarnóta-, népdal- és vegyes kórusoknak.

Lovass Lajos

Iluh István

költő (Törökszentmiklós, 1936. május 23.)

Általános iskolai tanulmányaim elvégzése után szülővárosomban téglagyári, gépgyári, és később szolnoki papírgyári munkás voltam.

Első versemet, a *Messze vagy, hazám* címűt 1957. május 1-jén közölte a Szolnok Megyei Néplap, amely évtizedeken át biztosított számomra publikációs lehetőséget.

Ez az újság több mint ötven verset és riportot közölt tőlem.

A Jászkunság csaknem minden számában hozta verseimet.

Országos irodalmi lapokban (Élet és Irodalom, Forrás, Palócföld, Napjaink, Nők Lapja, Új Tükör, Népszava, Népszabadság, Somogy, Alföld, Eső) jelentek meg, tévében, rádióban hangoztak el verseim.

Gyermekverseim a Dörmögő Dömötör, a Nők Lapja és a Szolnok Megyei Néplapban jelentek meg.

Tarr Béla *Családi tűzfészek* című filmjében irodalmi tanácsadó voltam.

Önálló kötetem: *Jó reggelt, fény* (versek, Magvető, 1976).

Szerepeltem a *Szép Versek* válogatásban (1976, Magvető).

Gyermekverseimet Bokros László illusztrációval a Verseyhy Ferenc Megyei Könyvtár adta ki 1980-ban.

Boglyába gyűjtött napjaim című önéletrajzi regényemet az Agacsi Kiadó 1996-ban jelentette meg.

Száműzött szél című könyvem 1996-ban a karcagi Barbarikum Könyvműhelyben jelent meg.

Tíznél több antológiában közölték verseimet. 1990-ben a szolnoki Pelikán Könyvek első darabjában, a *Találkozásban* jelent meg hat költeményem.

*Lassan könnyűvé válok
Alkonnyal takaródzom
A földön átszivárgok
Hát ennyi a sorsom
Alkonnyal takaródzva
Érek éjszakámig
Anyám csontjaiba fogódzva
Maradok föld-halálíg*

GARABUCZY ÁGNES
FESTMÉNYE

GAÁL ANDRÁS
BAZILIKA

KOVÁCS ALBERT
RÉGÉSZET

PORKOLÁB SÁNDOR
FÉNYUTAK

BUCZKÓ IMRE
REGGELI FÉNYBEN

POLGÁR RÓZSA
KATONATAKARÓ

WAGNER JÁNOS
AFRIKA II.

KÁRPÁTI ÉVA
JÓZSEF ATTILA

VÍGH ISTVÁN
MEGJÖTTEK A FECSKÉK

MARKOVICS FERENC
KÖDÖS REGGEL

TÖRÖK FERENC
MAGYAR SZENTEK TEMPLOMA

MOLNÁR ISTVÁN GÉZA
VONATON

LAKNER LÁSZLÓ
VÉRCSENÁSZ AZ AVARON

KLIMÓ KÁROLY
FESTMÉNYE

GULYÁS GIZELLA
ÁL-ARCSOK

URBÁN GYÖRGY
AZ ÚR POÉZISE II.

MOLNÁR SÁNDOR
KRISTÁLY NO 14.

KUTAS LÁSZLÓ
MARY POPPINS

SIMON ENDRE
INTRIKA

Kóczyán Éva

asztaliteniszező (Budapest, 1936. május 25.)

Asztalitenisz-sportpályafutásomat 1949-ben kezdtem az iskolai tornaórákon. Bátyám, Kóczyán József ekkor már asztalitenisz-világbajnok volt. Láttam, hogy nagy kedvvel és jó hozzáállással játszom, így elvitt egy kis egyesületbe, a Budapest Nyugati pályaudvar csapatához. A rendszeres edzéssel egyre jobban fejlődtem. Az volt az álomom, hogy

egyszer talán sikerül majd a bátyámmal vegyes párost játszsanunk egy nagy versenyen. A nyolc elemi elvégzése után dolgozni akartam, de a vasútnál nem tudtak elhelyezni. Így kerültem a Vasas Mávag csapatához 1951-ben, ahol velem hasonló korú lányok már jól játszottak az országos bajnokságban. Itt a jó edzői irányítás alatt (Jávor Károly és Simon Béla) a munka utáni mindennapos edzésekkel fokozatosan egyre jobban játszottam, és megtanultam versenyezni. Legnagyobb kezdeti sikerem az volt, hogy 1952 őszén egy csapatverseny során legyőztem a tízszeres világbajnoknőt, Farkas Gizit, aki tizenöt éven át hazai versenyen senkitől sem kapott ki.

Innentől sportkarrierem felfelé indult, meghívtak tizenharmadiknak a bukaresti világbajnokságra induló válogatottkeretbe. Amire nem számítottak, az volt, hogy minden körversenyt én nyertem, és így jelölni kellett a kiutazó csapatba. Így 1953-tól 1968-ig voltam állandó tagja a magyar válogatottnak 195-ször, ahol Juhos

József volt az edzőm. Az álomom 1954-ben vált valóra, mert sikerült a testvéremmel magyar bajnokságot nyernünk vegyes párosban. Örökös magyar bajnok vagyok. 1955-ben nyertem világbajnokságot vegyes párosban Szepesi Kálmánnal.

Világbajnokságokon elért helyezéseim, eredményeim:

Egyéniben: 1961 Peking II.
1954, 1955, 1959 III.
Vegyes párosban: 1953, 1963 III.
Női párosban: 1967 III.
Női csapatban: 1954 II.
1953, 1963, 1967 III.
1955, 1957, 1961 IV.

Európa-bajnokságot hat alkalommal nyertem:

Egyéniben: 1958, 1960, 1964
Női párosban: 1966
Női csapatban: 1966, 1960

Ezenkívül még sok, legalább hetven nemzetközi versenyt is nyertem. Ha belegondolok, ennyiszor hangzott el – majdnem száz alkalommal – a Himnusz tiszteletemre a dobogón, akkor boldog vagyok, hogy sikerült valami maradandó emléket hagynom a sportág történetében.

A sportérdemérem arany fokozatával három alkalommal tüntettek ki. A sportolás után levelező tagozaton megszerztem a közgazdasági technikai érettségit. Egy rövid ideig edzősködtem, de ezt családi okok miatt, anyám és nővérem betegsége miatt abba kellett hagy-

nom. 1951 és 1988 között harminchét évig dolgoztam a sport mellett. A munka során is kaptam kitüntetést, jólesett, hogy ebben is helyt tudtam állni.

Két házasságom volt, elváltam. A sportág rendezvényeit gyakran látogatom. Nyugdíjasként telnek napjaim. Sok barátom, ismerősöm van, akik-

kel rendszeresen találkozom. Csak azt mondhatom, hogy gyorsan telt el ez a hetven év, nem unatkoztam soha. Sok szép emlékem van, amire jólesik viszagondolni.

Balogh Géza

rendező (Budapest, 1936. május 30.)

Amióta az eszemet tudom, mindig a színházi pályára készültem. Hogy azon belül mire, azt sokáig nem tudtam megmondani, talán nem is akartam. Hétéves voltam, amikor a háború közepén szomszédunkba költözött Erdélyi Mihály, a kor nevezetes figurája, több „kültelki” színház direktora. Ennek köszönhetően láttam először igazi színházat. Nem is csak a nézőtérrel, mert még a színpadra is felmehettem. A szereplési vágy azután egész általános és középiskolás létemet végigkísérte. A gimnáziumban már egész estét betöltő darabok főszerepeit játszottam. Az érettségi évében egész további pályámat befolyásoló vállalkozásban vettem részt: a Madách Gimnáziumban 1954-ben bemutattuk *Az ember tragédiáját*, amelyet akkor már hat éve nem játszhattak a hivatásos színházak. Hogy hősi tettet hajtottunk végre, arról csak jóval később vettünk tudomást,

amikor évtizedek múltán kortársak és utódok kezdték felidézni a politikai csatározások közepette nagy vihart kavart eseményt. Természetes volt, hogy innen egyesek út vezetett a Színművészeti Főiskolára. A felvételi vizsgán Ádám monológjait „rendelték” a bizottság tagjai, az élen Básti Lajossal, aki később is többször maga mellé ültetett az óráján mondván, „mi, Ádámok” fogjunk össze. Hogy mennyi ironia lehetett szavaiban, máig sem tudom. Csak azt tudom, hogy keserves időszak következett az életemben, aminek eredményeképpen egyre görcsösebb és rosszabb lettem, lassan már mozdulni sem tudtam a tanterem világot jelentő deszkáin, míg végül – az akkor divatos „rostavizsgák” egyikén – kipenderítettek.

A kudarcot csak az enyhítette némiképp, hogy sohasem voltam mélyen meggyőződve színészi talentumom kivételességéről. Mivel az Ikrek jegyében születtem, mindig legalább két területen próbáltam szerencsét. Jelentkeztem az Iparművészeti Főiskolára is, mert vonzott a díszlet- és jelmeztervezés, de a színművészetin előbb voltak a felvételek. Valójában és némileg tudatosan kezdetől fogva a rendezői pályára készültem. Amikor kisebb kitérő után felvettek az Állami Bábszínházhoz, azonnal megkerestem főnökeimet néhány rajzommal,

báb- és díszlettervel, meg néhány meghökkentő ötlettel, hogy rendezni és tervezni szeretnék. Talán ennek a szemtelenségnek volt köszönhető, hogy három év után kiküldtek Prágába rendezést tanulni, az egyetlen olyan színművészeti főiskolára, ahol akkor bábművészeti tanszék működött. A cseh főváros színházi élete a hatvanas években a mienknél is erőteljesebb politikai nyomás ellenére kivételesen izgalmas és korszerű volt. A főiskola liberális szelleme lehetővé tette számomra, hogy bejárhattam a Nemzeti Színházba meg az éppen megalakult avantgárd kisszínházakba, a kor legkiválóbb rendezőinek próbáira.

Hazatérésem után folytattam az Ikrek kettős életét: a Bábszínház mellett az akkori Színháztudományi Intézet (ma Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet) munkatársa lettem. Kerek harminc esztendő telt el a Krisztina körüli intézmény falai közt, írtam néhány tanulmányt, esszét, szerkesztettem két tanulmánykötetet, lefordítottam mintegy száz cseh, szlovák, lengyel, orosz drámát, amelyek közül jó néhány színpadra került vagy megjelent folyóiratokban, antológiákban.

A Bábszínházba először egy prágai sikert importáltam: Ludvík Aškenazy *Ellopták a Holdat* című meséjének rendezésével mutatkoztam be. De türelmetlen voltam, mint minden fiatal. Három év után úgy éreztem, nincs közöm ahhoz, amit csinálok, meggyőződés nélkül végzem a munkám. Jó időre hátat fordítottam annak a műfajnak, amelyről kezdettől fogva tudtam, hogy ez az én igazi színházi anyanyelvem. Előbb a Honvéd Művészegyüttesnél idéztük fel néhány igazi harcostárssal Piscator hajdani politikai színházát, meggyőződéssel hirdetve Brecht tanításait, politikai főnökeink mind nagyobb felháborodására, majd öt évadot a békéscsabai, illetve a kecskeméti színháznál töltöttem. Ebből az időszakból mégis két külföldi munkámra emlékszem legszívesebben: egy ódon orosz városban, a Moszkvától hétszáz kilométerre fekvő Penzában Bródy Sándor *A tanítónőjét*, Csehországban pedig Örkény *Macskajátékát* rendeztem.

1975-ben visszahívtak a Bábszínházhoz. Az akkor már világhírű együttes, túl a legnagyobb nemzetközi sikereken, egészen más feltételekkel fogadott, mint amilyenek miatt korábban elmentem. Fontos produkciókat hozhattam létre, megvalósíthattam saját elképzeléseimet. Harminc évad terméséből csak a számomra legkedvesebbeket említem: Jarry: *Übű király*, Gogol: *Az orr*, Gozzi–Heltai: *A szarvaskirály*, Muszorgszkij: *Egy kiállítás képei*, Bartók: *A kékszakállú herceg vára*. Írtam és rendeztem egy tucatnyi báb-tévéjátékot, illetve bábfilmeket.

A rendszerváltozás után a bábszínházak helyzete is megváltozott. Sok új társulat szerveződött. 1992-ben megszűnt az Állami Bábszínház, a Budapest Bábszínház lépett az örökébe. Az én életemben ez azt jelenti, hogy ugyanabban az épületben, de egy megváltozott szellemű színházban dolgozom, amely meg kívánja őrizni elődje maradandó értékeit, és igyekszik lépést tartani mindazzal, ami a világ bábszínházaiban történik. Az újonnan létrejött bábszínházak vezetői közül többen megtiszteltek azzal, hogy együttműködést ajánlottak, aminek örömmel tettem eleget. A Nemzetközi Bábművészszövetség, az UNIMA végrehajtó bizottságának tagja és a magyar központ elnöke vagyok. Színházi munkám mellett ma is rendszeresen publikálok és tanítok. A csillagjegyemhez tehát töretlenül hú maradtam.

A közeledő hetvenedik életévet abból próbálom tudomásul venni, hogy a fiatal kollégák közül egyre kevesebben mernek visszategezni.

Szódy Viktor

költő (Nagykapos, Csehszlovákia – ma: Szlovákia, 1936. május 31.)

A Felvidéken születtem. Nagykaposon, Ungváron, Eperjesen jártam iskoláimat, majd 1955-ben Komáromban (a túloldalon) érettségiztem. Sokfelé próbálkoztam a továbbtanulással, de mindenhol elutasítottak. (Apám Nagykapos utolsó főszolgabírája volt, egyik nagybátyám pedig alispánként végezte szereplését. Ungvárról vitték a gulagra, ahonnet nem tért vissza.)

Első írásaim a pozsonyi magyar lapokban és folyóiratokban jelentek meg az ötvenes évek végén. Ekkor már börtönviselt ember voltam. Hátsértésért börtönbe kerültem, majd büntetőtáborba. Később mint munkaszolgálatos két éven keresztül kényszer munkát végeztem.

1965-ben mint visszahonosuló (pesti feleségem révén) Magyarországra költöztem. Jelentek meg írásaim a Magyar Ifjúságban, az Élet és Irodalomban, a Szabad Földben, a Népszavában, sugározta őket a Magyar Rádió. A Magyar Nemzetben publikált *Ars poetica* című versem felháborodást keltett irodalmi és politikai berkekben. Egyre gyakrabban utasították el írásaimat, majd végül feketelistára helyeztek. Leírni is elképesztő: húsz éven keresztül nem kaptam nyilvánosságot!

Ám a rendszerváltás után sem kaptam támogatást. Saját költségeimen jelentettem meg öt könyvet. A könyvek át meg át vannak szöve élményeimmel... Úgy van ez, ahogy

Bartók mondja: „Erősen hiszem és vallom, hogy minden igaz művészet – a külvilágból magunkba szedett impressziók – az élmények hatása alatt nyilvánul meg.”

A fenti fekete-fehér vázlat kiszínesedik, az alább sorba rakott naplójegyzetek és más írások által.

A Hajdú-Bihari Napló leszedte rólam a keresztvizet: „...Elsősorban azonban – írja – a vers politikai tartalma, általános mondanivalója háborított fel... lázadni akar a költő valami ellen. Nem kétséges, egyrészt a szalonszagú pipogyák, a polgárok ellen, ami érthető és helyes. De kik azok az újfajta büszke bitangok? Csak nem általában a hatalom ellen lázad ez a tetovált csuklójú költő, ez ellen a hatalom ellen, a nép hatalma ellen is?”

Majd néhány sorral lejjebb: „...Ez a saját maga szerint is vándorörsztönű valaki lábbal tapossa a hazáját, lábbal tapossa a rendet, lábbal tapossa azt a történelmet, amelyet már magunk formáltunk. A méla-magyar csend, amit ő lát, ez a mi életünk, a mi mindennapi forradalmunk. Munkánk, hitünk, verejtékünk és vérünk, amiért ki-ki vállalja a mindennapos harcot, a mindennapos újrakezdést...”

És így tovább. Pocsolyaízű kritika, annyi szent!

Veres Péternél jártam... Kissé rosszkedvű volt, de őszinte: „...A prózád sokkal jobb, mint a verseid. Verset ma már csak akkor érdemes írni, ha

legalább József Attila lehet az ember. Ilyen versekkel, mint az Én lettem boldondjuk, Valahol, Mit ér – tele vannak a lapok. Még az is meggondolandó, hogy Simon Istvánnak érdemes-e lenni. Pedig ő tiszta forrás, tiszta kis forrás.”

Egyre inkább úgy érzem: a föld szeretete, a föld közelsége – a foglalkozás a földdel – mindennél fontosabb! (Budapest, 1973. március 19-én)

Ahogy fogynak a hetvennégyes év napjai, úgy növekszik bennem a rosszkedv és a reménytelenség... Ez a társadalmi rendszer – nem reformálható! És egyre inkább megnyomorítja, elpusztítja azokat akik szembeszegülnek vele. Viszont ez fogja okozni majdan... összeomlását. Hiszen aki a kontraszelekcióra épít, az homokra épít. Miközben a tehetségeket elúzi. (Lásd: Szolzsenyicin.)

Valamikor a hetvenes években Manesz nagynéném megkérdezte tőlem (valahogy így hangzott): Egy mondatban mi a különbség Prága és Pest között? Ezt válaszoltam: Prágában, ha határozott léptekkel megindulok lefelé a Vencel téren — az emberek kitérnek az utamból... A Rákóczi úton: nem térnek ki! Akár összeütközni is hajlandók velem, hiába vagyok két méter magas. Akkor ezt mindketten pozitívumként értékeltük. Ma hozzáteszem: mi kevésbé vagyunk toleránsak, mint a csehek. És van bennünk valamiféle: „steppei” fennhézás és „lovas-nomád” akarnokság... Tovább megyek: izzik bennünk a megütközési szándék (amit a cseh polgárnál sosem tapasztaltam) néha csak játékos készsége.

Sporteredményeink IDE vezethetők vissza. És ez nem belemagyarázás! (Budapest, 1994. november 21-én)

Levél vagy? Azt kell megtanulni: nem szabad, csak felfelé hullni! – valahogy így hangzik... Egy közelmúltban elhunyt rádiós szavai ezek, akinek most megjelentették verseskötetét... (Szabó Éva – a szerk. megj.) Nem szabad, csak felfelé hullni... Mi tagadás. Szép ez a kép. És... jogos emberi (de inkább kispolgári) igény: kerülni a mélységeket! Igen ám, de József Attila ennek ellenkezőjét vallotta: aki dudás akar lenni, pokolra kell annak menni. Petőfi és Ady úgyszintén megjárták a poklot. És még hányan. Itt van mindjárt Faludi bátyánk, aki több poklot is megjárt... Jellemző rájuk, hogy országos intézmény nem állt mögöttük... Mert az intézmények valami oknál fogva elkerülik az ilyenfajta embereket.

A munkaszolgálatos seregben volt egy barátom, aki rávett, hogy minden módszertan nélkül, csak úgy szótárból, tanuljunk együtt spanyolul. Cseh fiú volt, nálamnál idősebb két-három évvel. Nagypolgári családból származott (talán arisztokrata beütéssel). Művelt volt és jól nevelt, ugyanakkor határozott és bátor. (Ezzel vonzott magához... Hogy én mivel vonzottam őt, nem tudom. Híján a fenti tulajdonságoknak.)

A reptér szomszédságában, barrakkokban voltunk elszállásolva. Innét a legközelebbi falu elérhetőbb volt, mint maga Prága városa.

Szödy Viktor